

Махталбытын дьон-норуот биллин!

(Ахтыы)

Киһи киһиэхэ үйэ-саас тухары махтала-баһыбата диэн баар буолар эбит. Миэхэ биир оннук санаа инпитин, хайдах да бар дьон истиитигэр тиэрдибэккэ гынан баран, 70 сааспын ааһан иһэммин, дьэ өй ылан, бу эһиэхэ суруйабын.

Биллэрин курдук, үрдүкү тэрилтэлэр дьаһалларынан, 1942 сыллаахха Чурапчы оройуонун 41 холкуоһа хоту оройуоннарга көһүүгэ барбыта. Биһиги, уопсайа 80-ча хаһаайыстыбалаах икки холкуос Булунҥа тийэн «Айанныт» диэн олохтоох холкуоска холбоспуппут. Саҥа кэлбит дьонго дьиз-уот тийбэт этэ. Отууга, холомбо олохсуйан барбыппыт. Онно тийээт да, бастатан туран, өрүс кытытыгар тонҥ маһы сууларан, хайаны өрө санныбытынан сүгэн, икки салбааһыннаах улахан уопсай дьизни туттубуппут. Дьоммут оҕолоох-уруулаах өттүлэрин онно симитэлээбиппит.

Ол курдук олохпутун саҥа булан эрдэхпитинэ, мийгин биригээдэнэн кыһын устата үүттээх Хайа диэн сиргэ муус аннынан илимнэтэ ыттылар. Үс хаһаайыстыбабыт 3 хаамы усталаах туоралаах кыракый үүтээн бааһыгар түстүлэр. Атыттар балаҕан туттан, онно олохсуйдубут. Тугу кистэниллиэй, ыар ирээт тигистэ биһиэхэ. Муус аннынан илимнииргэ үөрүйбэ суохпут. Тэрилбитин да табан оностубат быһыылаахпыт, сирбитин-дойдубутун билбэппит бэрт. Биир үксүн балык да сочото суоҕа. Ол дойдуга муус мэлдьи сырдык олорор буолар, хаар тохтообот. Оннук тыаллаах. Киһи оҕуннар эрэ, тута хаарынан көмпүтүнэн барар. Илиигиттэн илимгин турута тытан илдьээри сордуур.

Анныныны мууска хороччу астаха уга лынгыныны турар гына, оннук тыаллаах буолар.

Чэ, быһата, биһиги бары сааспыт үгэнигэр сылдыар лөҥкүнэс дьон, айахпытын да кыйан толуммат туруктанан барбыппыт. Оччолорго төһө балыгы туттарабын да, онон көрөн бурдугу биэрэллэр. Биһиги быстаран бардыбыт, ыксал буолталаата. Туох чорбохтоохпутун барытын атыылаатыбыт. Аһылыкпыт диэн уу хааһы. Оннук мунҥанан, кэмчилэнэ сатаабыппыт үрдүнэн, тохсунньу бүтүүтүгэр тийэн 12 киһи айахха биирдэ угар аһа суох хаалар буоллубут. Хантан да, тугу да «дук» гыннарар суох буолла. Күн-хаан хараарда. Айаҕалы сатаан, мин, биирдэ буурҕа астыбытыгар, таах сытан хаалыахтаабыр диэн Кумах Суукка холкуоспут киһинигэр бардым. Онно хаһыс эмэ сылдыбыт, хаһыс эмэ көрдөһүүбүт буолбута. Онон син биир туох да туһа тахсыбатын билэр этибит...

Ол күнү мин чуолкайдик өйдүүбүн, тохсунньу 27 күнэ этэ. Бүтүннүү муус буолан, этим-сииним дарбайа испит киһи, сениэм эстэн Кумах Сууту нэһилээ булдум. Чуҕасты дьаамсык Гоголев дьизитигэр киирэргэ быһаарынным. Дьиз таһыгар ыттар сыталлар эбит, айан киһитэ баар буолуон сөптөөбө. Кырдык, дьизбэ киирбитим арай, сэбиэтим уонна холкуоһум бэрэс-сэдээтэллэрэ кэлэн олоролор эбит. Дьиз иһэ борук-сорук. Дьаамсык Гоголев атабын өлөрөн сытар. Кини уола 16 саастаах Куонаан айантан кэлбит боростуой танастаах аҕамсыйан эрэр киһини аһатар. Киһи аңардас чэи кытары хара килиэп сыыстаабын (бэйэтин өйүтэ быһыылаах) сии олорор. Оччобачча кэпсэтии энгин суох,

кэри-куру соҕустар. Мин туран үтүлүкпүн, бэргэһэбин устан, тыын ыла түһэн баран ыйыт:

– Бу ханна баран иһэр табаарыскый? – диэн.

Киһим балаҕа тохтуу түһэн баран, сөҥ соҕустук: “Куоракка барыам”, – хоруйдаата.

– Оччобо мин тылбын иһит, суорумньу буол. Тойотторум бу олороллор. Биһиги 12 киһи хоргуйан эрэбит...

Онуоха салайааччыларым күргүйдүү түстүлэр: “Тугу сымыйалыы турабын. Баллыгыраама, бар табыс...” – диэн буолла. Онуоха анараа киһим дьоммун утары саңарда:

– Бэйи, эһиги киһини тобо саңарпаккыт? Саңар... Мин Ылдыа Дьөгүрээбис Винокуров кэлэн олоробун. Туох этэрдээххин, толору саңар.

Мин хараҕым сырдыы түстэ, оо онно үөрбүппүн эрэ:

– Дьэ, бэйэбинэн кэлбиккин. Тугунаабырыгың, абыраа...

– Бу муораттан иһэбин. Аара буурҕаба түбэһэн, мантан икки аңар көстөөх сиргэ кэлэн үс хонум. Бу эһигини, хайдах олороргутун, бэрэбиэркэли иһи сылдыбын, – диэн буолла.

Дьэ, мин туран, туох баар өлүүбүтүн-кыһалҕабытын олохчутун кэпсээн биэр. Төһө киһи өлбүтүн, төһө киһи быстаран сытары, бэл сэриигэ барбыттар кэргэттэригэр кыһамныы суобун. Ыскылаакка буоллаҕына, кууллаах бурдуктар хайа саҕа кыстанан туралларын. Сорох дьон куордаллыыр суолга туруммуттарын, онтон да атыны. Салайааччыларым буоллахтарына, сымыйалыыр энгин диэн тыл бырахса олороллор. Мин кыһыйбытым диэн сүр, оргуйан турдум.

– Сэриигэ барбыт киһи кэргэттэрэ Белөлүскэй Сэмэннээх

төрдүү буолан хоргуйан өллүлэр. Сымыйа диир буоллаххытына оччобо хостуохха, мин хостуубун, – диэн буолла. – Уонна мин аңардас бэйэм эрэ инним диэн эппэппин. “Быһыттаах” диэн сиргэ Хадаар нэһилиэгин икки холкуоһуттан 70-ча киһи хоргуйан өллө. Чокуровкаҕа Кытаанах нэһилиэгин холкуостара сураҕа эмиз сутуан эрэллэр үһү...

– Аллараа муора диэки өттүн көрөн иһэбин, – диэтэ онуоха Илья Егорович. – Бэтэрээ өттүн бу сага билсэн эрэбин.

Онтон мин салайааччыларбар туһаайан манньк эттэ:

– Эһиги тобо дьону аһапкаккыт? Государство аһа элбэх. Аны сайын бу дьоммут 10-нуу тыһыынчалааҕы бултуохтара, бэркэ гыннар биирдии тыһыынчалааҕы аһахтара.

Онтон миэхэ эттэ:

– Биир нэдиэлэ иһинэн барытын быһаарыам. Мантан оройуонҥа сылдьан аһаахпыт. Билигин дьонҥор тий. Үлэлээм даҕаны, хамсаама даҕаны. Дьоннун ытатымасоҕотума. Онтон салалта туһунан кэпсэтии буолуоҕа...

Ол кэнниттэн икки-үс хоноотун кытары ас-үөл дэлэйэ түстэ. Холкуоска түөрт ыйга 8 тонна бурдугу, үлэһит аайы рабочай хаартыска бэрдэрдэ. Ону таһынан 5 сыл болдьоохтоох ссуда анаппыт. Хор, онон ордон турабыт. Ол сырытыгар Илья Егорович Булунҥа баар 8 холкуоһу быһаабыт. Дьэ, ол көһүүгэ сылдыбыт дьон кини аатын хаһан да умнубаттар, киниэхэ истин махтал, баһыыта тылларын аныыллар. Хор, киһи үтүөтэ диэн ол курдук буолар эбит. Бу биһиги туспут диэн, бу үлүгүрдээх ыраах, ыт көлөнөн араас тымныыны-буурҕаны орто-туан тэлэйэн сырыттаҕа. Кини

хара килиэп, бастын балык аһылыктаах, ол мин салайааччыларбар түспэтэх эбээт. Ити барыта Илья Егорович дьон туһугар истин кыһамнытын, онуоха бэриниилээбин, киһи быһыытынан бэйэтэ боростуойун, киһини аһынымтыатын көрдөрөр.

И.Е.Винокуров киһиэхэ кыһамнытын биһиги өссө биирдэ билэн турабыт. Ол курдук 1944 сыллаахха көһүүттэн төннөн кэлэн иһэн, Дьокуюскайга Даркылаах биэрэгэр кутуллубуппут. Манна хаайтарар дьон буоллубут. Мин туран балаһаанньаны билиһиннэрэ таарыйа, Илья Егоровичка барыбыт аатытан махтал-баһыыба биэрээри куораттаатым. Истээт да, тута ыңгыртан ылла. Биһиги наадабытын ыпсарарга солбуйааччыта дыахтарга салайда. Киһиэхэ 7-лии хонуктаах хаартыска анатта, биһигини көрөргө-истэргэ, дойдубутугар атааргарга Николаев диэн инструкторы биэрдэ. Ол кэннэ куорат маһаһыннарын кэрийэн хаартыскаларгынан дьонноргор килиэптэ, аста атыылас диэн бэйэтин легковой массынатын ыларыста. Хор, ол курдук обком бастакы сэкирэтээрин массынаыгар килиэп, арыы, саахар бөбөтүн тийэн, Даркылаах биэрэгэр дьоммор киирэн турардаахпын.

Илья Егорович Винокуров киһи кыһалҕатын оннук өйдүүр, үтүө салайааччы эбит этэ. Мин киниэхэ бу махталбын дьон-норуот истэн, билэн хаалыан баҕарабын.

Н.А.АРЖАКОВ,
ревкомовец, үлэ уонна
тыыл ветерана.
(И.Е.Винокуров аатынан музей фондатыттан).